

U DOLINI SVETOG LICEMJERJA¹

Sead ALIĆ

Sveučilište Sjever
104. brigade 3, 42000 Varaždin, Hrvatska
e-mail: salic@unin.hr

ABSTRACT

Interes za razumijevanje fenomena svetoga, autora vodi do suvremenih oblika lažne svetosti, medijskih bogova i licemjerja. Tekst želi pokazati kako se ‹dolina suza› pretvorila u ‹dolinu svetog licemjerja› sa svim posljedicama koje ta promjena donosi. Živimo u sistemu lažnih vrijednosti. Lažni moral dominira našim ponašanjem, upravo onako kako je najavljavao Nietzsche u *Antikristu*, a pojavno je postalo važnije od istine, kako je najavljavao Feuerbach. U tom kontekstu tekst propituje doba stvaranja slike o sebi, kao doba narcizma, a samim tim i bezbožno, ali i doba koje bježi od duhovnih dimenzija života.

Ključne riječi: *Bog, moral, licemjer, slika o sebi, Nietzsche, laž, sveto, mediji*

IN THE VALLEY OF SACRED HYPOCRISY

An interest in understanding the phenomenon of the saint, the author, leads to contemporary forms of false holiness, media gods and hypocrisy. The text wants to show how the ‹Valley of Tears› has turned into the ‹Valley of Sacred Hypocrisy› with all the consequences that change brings. We live in a system of false values. False morality dominates our behavior (just as Nietzsche announced in the *Antichrist*), and outward appearance has become more important than truth (as Feuerbach announced). In this context, the text questions the Age of self-image, as the age of narcissism, and therefore the ungodly, but also the age that escapes the spiritual dimensions of life.

Keywords: god, morality, hypocrite, self image, Nietzsche, lie, sacred, media

---

1 Riječ je o tekstu koji se nastavlja na napore razumijevanja fenomena svetog u radu: *Secondary Sacredness - Sacredness in an Information-Communication Era*, Philosophy International Journal, 2019. <https://medwinpublishers.com/PhIJ/PhIJ16000120.pdf>

Kada bi danas, nekim čudom, Friedrich Nietzsche ustao iz groba, napisao filozofski tekst i poslao ga redakciji relevantnog filozofskog časopisa (časopisa koji je indeksiran u najvažnijim bazama podataka), najvjerojatnije bi njegov tekst bio odbijen. Za vjerovati je, naime, da tekst ne bi bio «znanstveno opremljen», tj. ne bi se pozivao na dovoljan broj autoriteta iz povijesti ljudskoga mišljenja. Također je za pretpostaviti da bi se Nietzscheove rečenice ocijenile politički nekorektnim (posebno ako bi Nietzsche pisao o kršćanstvu). Dodatni bi razlog vjerojatno bila činjenica da urednici ne bi bili sigurni je li riječ o filozofskom tekstu ili esejistici kojoj nije mjesto među tekstovima znanstveno-filozofskog karaktera. Njegove bi teze vjerojatno nazvali ishitrenima, a ocjene paušalnim i neprihvatljivima. Uostalom, Nietzsche nije radio nikakva istraživanja pa bi razina znanstvenosti njegovih uvida u najmanju ruku bila upitna.

U uvodu želimo skrenuti pažnju da upravo *ničean*ski želimo razmišljati o sekundarnoj svetosti², suvremenom licemjerju, odnosno pomaku u razumijevanju i življenju svetoga. Čini nam se, naime, da bi to mogao biti jedan od konstruktivnih pristupa za razumijevanja sudbine čovjeka u svijetu suvremenih masmedija koji unose novu paradigmu u razumijevanje i svetoga i Boga. Bog je (u ljudima) uglavnom mrtav – ostala je navika i osjećaj dužnosti odlaska u bogomolje. Lažni moral je pobijedio i razumsku (Kantovu) i vjersku (svete knjige) ideju morala. *Sveto*, koje je Nietzsche prepoznavao kao hijerarhijsko u sistemu posredovanja birokratskog karaktera, osvojilo je srca, duše, oči i uši duša koje sve češće podsjećaju na one heraklitovske – barbarske.

Stoga ćemo se okoristiti nekim Nietzscheovim uvidima i njegovim razumijevanjem svetosti i licemjerja. Očigledno je naime da licemjerje ima duboke korijene u povijesti, ali jednako tako i u povijesti Crkve kao najdugotrajnije postojeće hijerarhije. Neka Nietzscheova razmišljanja i formulacije uklopit će se u naš stav o sekundarnoj svetosti koja je dominantna danas, ali i s fenomenom koji bismo mogli odrediti *prassetim*, onim što je prije svih religija i što nije oblikovano nekom teološkom hijerarhijom, nego je ispričano, zapamćeno i dijeljeno kroz mitske tvorevine, književne pripovijesti, epske forme, priče i legende.³

---

2 Pojam “sekundarne svetosti” u osnovi ima značenje lažne svetosti. No budući je ta lažna svetost posredstvom masmedija zaživjela u oblicima sličnim doživljaju svetoga – odabrali smo termin koji na tragu Ongove sekundarne oralnosti govori na donekle sličan način o fenomenu svetosti.

3 O nemogućnosti da se racionalnim putem dohvati ono sveto, vrlo je racionalno

Energija s kojom se Nietzsche suprotstavlja uglavnom kršćanstvu i židovstvu, a jednim dijelom i islamu – fascinira. Ako na trenutak bacimo oko na njegovo razumijevanje svetoga i svetosti u **Antikristu**, otkrit ćemo razornu kritiku istinskog sadržaja pojma svetog, naravno onako kako taj pojam razumije i pojašnjava Nietzsche.

Za Nietzschea je svetost koja podrazumijeva «poniznost, čednost i siromaštvo» donijela čovječanstvu više štete nego svi poroci.⁴ U ovoj, nekima problematičnoj, ali dijelom i proročkoj misli sadržano je ono što će tek doći. «Proizvodnja pristanka», o kojoj će puno kasnije govoriti i pisati Lippmann i Chomsky, ima svoje ishodište u proizvodnji lažnog morala, detektiranoj najsnažnije u povijesti ljudskog mišljenja upravo u djelu Friedricha Nietzschea: teološki instinkt stvara optiku koja uz pomoć pojmova kao što su *Bog, otkupljenje i vječnost* razvija u čovjeku moral vrlinu i svetost. Riječ je, dakle, o proizvodima instrumentaliziranog, rekli bismo, ideološkog načina oblikovanja stavova.

Teološki instinkt, smatra Nietzsche, tjera svećenike i teologe na samoodržanje. Potreba za samoodržanjem stvara ideologiju koja izvrće istinu i laž, te sustav vrijednosti postavlja naglavce: «Ako imamo svete zadaće, na primjer poboljšati, spasiti, izbaviti ljude, ako u njedrima nosimo božanstvo, ako smo glasnogovornici onostranih imperativa, onda smo s takvom misijom već izvan svih samorazumskih vrijednosti – već sami posvećeni takvom zadaćom, već sami tip višega reda! (...) Što se svećenika tiče znanost! On je previsoko da bi za to mario! – A svećenik je dosad vladao! On je određivao pojam *istinit* i *neistinit!*»⁵

S neku drugu stranu istinskih vrijednosti, odnosno svega onoga što bi čovječanstvu omogućilo sretno bivstvovanje na planeti Zemlji,

---

pisao Rudolf Otto u knjizi *Das Heilige. Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*, Verlag C.H. Beck, München, 1997. Autor je, međutim, na razini s koje je pokušao pojasniti pojam svetoga – i ostao.

- 4 „ (...) kao da poniznost, čednost, siromaštvo, jednom riječju svetost, nisu životu dosad nanijeli neizrecivo više štete od svih strahota i poroka (...)“ (Friedrich Nietzsche, **Antikrist**. Prokleto kršćanstvo, Izvori, Zagreb, 1999. str. 6)
- 5 „Ako se uzme u obzir da je u svih naroda filozof tek daljnji razvitak svećeničkoga tipa, više ne iznenađuje to svećeničko naslijeđe, to krivotvorenje pred samim sobom. (...) Što se svećenika tiče znanost! On je previsoko da bi za to mario! – A svećenik je dosad vladao! On je određivao pojam “istinit” i “neistinit”! (Friedrich Nietzsche, **Antikrist**. Prokleto kršćanstvo, Izvori, Zagreb, 1999. str. 8)

nalaze se izvrnute vrijednosti skrojene po mjeri interesa hijerarhija koje su se nametnule kao posrednici. Bog prelazi u svoje posrednike. Božije zakone neko treba interpretirati. Volju Božiju neko na zemlji treba provoditi. Svjetska je povijest velika marketinška kampanja za hijerarhije koje će dobiti vlast i mandat da posreduju Boga, sveto, istinu, pravednost, korektnost, ljudskost...

U rezultatu imamo tendenciju okoštavanja i pretvaranja supstance u formalne odredbe. To uzrokuje religijske reformacije. Jedna od njih je Budhino reformiranje hinduizma (upravo u kontekstu okretanja od onog izvanjskog i ljudski egoističnog prema unutaršnjem)⁶. No slični su razlozi doveli i do rođenja protestantizma. Protestantizam primjerice spasenje ne smatra darom Božijim, odnosno do spasenja ne dolazi zato što je čovjek dobar:

„On preuzima veliku biblijsku tvrdnju da se mi ne obraćamo Bogu po našim zaslugama, nego po njegovoj beskrajnoj dobroti i ljubavi. Nije moguće svakome da se spasi, ali Bogu je sve moguće. Protestantizam će, dakle, tvrditi da je spasenje dar Božji i da time Bog nipošto time na plaća neki svoj dug čovjeku. To znači negiranje da čovjek stječe zasluge razmjerno svojim dobrim djelima, ali se ni u kojem slučaju ne niječe nužnost dobrih djela. Dobra djela nisu razlog za spasenje, ona su njegova posljedica“⁷.

Sveto je dakle proizvod institucije koja se nametnula kao posrednik između čovjeka i nadnaravnoga. To nadnaravno evoluiralo je kroz povijest napredovanja hijerarhija do ideje Boga, tako da bi se ničanski dalo kritizirati Hegelovo napredovanje pojma kao odraz tek ideoloških rezultata napredovanja hijerarhija koje su određivale pravila. U tom smislu je za Nietzschea štovanje koje je proglašeno svetim, zapravo, štovanje ništavila“⁸. Iz takvog čitanja povijesti lako bi se dala razumjeti skromna vrijednost suvremene filozofijske misli, neuvažavanje razuma, logike, argumenata... Samoskrivljena nezrelost filozofije (moglo bi se «odčitati» iz Nietzschea) leži u službenju idejama hijerarhija koje su se pozvale na najviše ljudske ideje i zagospodarile poviješću.

---

6 Huston Smith, *Svjetske religije*, s engleskoga prevela Marija Perišić, Znanje, Zagreb, 2010., str. 103

7 Jean Boisset, *Protestantizam. Kratka povijest*. drugo, dopunjeno izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., str. 10.

8 isto. str. 11. „U Bogu se štuje ništavilo, volja za ništavilom proglašena je svetom!“

Nietzscheu su stvari jednostavne: Sveto pismo je krivotvorina književnog karaktera⁹, a sveto je zastupano od svećenstva, svećenika koji su samo ‹sveti paraziti›. Uloga svetih parazita je, smatra Nietzsche, da ‹ih posveti› oduzimajući događajima prirodnost.¹⁰

U tom kontekstu Nietzsche interpretira i sintagmu „sveti narod“, kao i pobunu protiv ideje svetosti svetog naroda: „Ne vidim protiv čega je bio taj ustanak, čijim se pokretačem ispravno ili neispravno smatra Isus, ako to nije bio ustanak protiv židovske Crkve upravo u onom smislu u kojem danas uzimamo tu riječ. Bio je to ustanak protiv ‹dobrih i pravednih›, protiv ‹svetaca Izraela›, protiv hijerarhije u društvu — ne protiv njegove pokvarenosti, nego protiv kaste, privilegije, poretka, formule; bila je to nevjera u ‹više ljude›, ne - izrečeno protiv svega svećeničkog i teološkog.“¹¹

Iza svetog naroda Nietzsche, dakle, vidi ideologiju svećenstva kao povlaštene klase svetog, dakle, izabranog naroda, odnosno naroda kojim upravlja ideologija štovanja hijerarhije koja odlučuje o svemu. Nesvetost je postala grijeh.

Na djelu su dakle obrati: pismo kao tehnika arhiviranja, budući da je arhivirala sveto – postaje svetim pismom. Narod koji je svoju hijerarhiju nazvao svetom sam postaje svetim narodom. Vjera u život postaje vjera u zagrobni život. Moralne vrijednosti izvrću se u vrijednost poslušnosti hijerarhijama koje posreduju...

Svako ljudsko biće, upravo zato što je stavljeno nasuprot ostatka ljudske zajednice, a zajedno s tim i naspram svega što drugobivstvuje, osuđeno je na stvaranje *slike o sebi*, o smislu i važnosti vlastitog postojanja. Napredak svijesti o tehničkim posredovanjima sredstava komuniciranja, koja su pomagala razvijanju ljudske svijesti, dovela su nas do trenutka suočavanja svijesti o stvaranju slike o sebi i svijesti o dominaciji slike kao

9 isto str. 15. „Jasnije rečeno: potrebna je velika književna krivotvorina, otkriva se “sveto Pismo” — objavljeno je sa svom hijeratskom pompoznošću, s danima pokore i jadikovkama zbog duga “grijeha”.

10 isto, str. 15. „Otada je sve u životu tako sređeno da je svećenik posvuda prijeko potreban; pri svakom prirodnom događaju u životu, pri porođaju, braku, bolesti, smrti, a da se žrtva (“večera”) i ne spominje, pojavljuje se sveti parazit da tim događajima oduzme prirodnost: njegovim jezikom — da ih “posveti”

11 Isto, str. 16.

takve u suvremenom svijetu. Naš zadatak je, među ostalim, promisliti i povezanost i utjecaje ovih fenomena na razumijevanje morala u suvremenom svijetu tehnički posredovane svetosti.

Thomas Nail u knjizi *Theory of the image* piše o novom svojevrsnom kopernikanskom obratu koji je u naš svijet unijela mogućnost jednostavne reprodukcije i brze komunikacije slike, a onda i informacija u drugim oblicima.¹² No, ne samo da nam suvremena pokretljivost slike omogućuje da saznamo nešto novo i o slici kao takvoj i ranijim oblicima slikovnog predstavljanja fenomena svijeta, kako tvrdi ovaj autor, nego nam sveprisutnost fenomena slike baca svjetlo i na pitanja ljudskog identiteta i identiteta ljudskih zajednica.

Ako ovo razmišljanje povežemo s McLuhanovim tezom o utjecaju nasilja na oblikovanje nacionalnih identiteta u elektroničko doba,¹³ otvaraju nam se horizonti promišljanja psiholoških mehanizama koje čovjek nesvjesno stvara u doba, kako bi Benjamin rekao, «tehničke reproduktibilnosti»¹⁴. Stvaranje slike o sebi postaje mehanizam iskrivljenog predstavljanja, proizvodnja iluzije i ideologije na razini svakodnevnice.

To, naravno, nije nešto novo. Stvaranjem slike o sebi ljudi su kroz povijest (g)radili ograde između sebe i drugih ljudi. Iza tih ograda javno ili tajno radili su obiteljska, plemenska, gradska, religijska, politička ili ratnička prijestolja, dovoljno visoka da bi ostatku zajednice izgledala nadnaravno i nedohvatljivo.

Povijest pamti različite metode učinkovite proizvodnje slike o sebi: ratna osvajanja, (ne)milosrdnost prema neprijatelju, političko lukavstvo, angažiranje usmenih pripovjedača i pjevača, odanost vladaru, odanost religijskoj hijerarhiji, brutalnost prema nevjernicima i inovjernicima, snagu vlastitih mišića, plemićki status, položaj

---

12 Thomas Nail, *Theory of the Image*, Oxford University Press, 2019.

13 O tome sam pisao u tekstu *Identity and Violence*, u: *The Journal of the International Academy for Philosophy. News and Views.* / Brutian, Georg (ur.). Yerevan: International Academy for Philosophy Press, 2010. str. 26-45

14 Walter Benjamin o reproduktibilnosti piše u svom poznatom eseju *Umjetničko djelo u doba tehničke reproduktibilnosti*. Riječ je o tekstu koji je bremenit spoznajama gotovo intuitivnog karaktera koje će se tek vremenom razviti u svijest o važnosti i utjecaju tehničkih i medijskih sistema posredovanja za ljudski život.

prvorodenoga sina, umijeće spletkarenja itd. No, sve je to do vremena tehničke reproduktivnosti bilo prisutno samo onoliko koliko je prisutan i snažan bio medij riječi ili pisma u nekoj zajednici.

Proizvodnja slike o sebi u doba prije fotografija i društvenih mreža (ako ne na snazi tijela ili «snazi rodoslovlja») bila je oslonjena na ljudsku riječ, usmeno prenošenje, odnosno na uvjerljivost priča koje su mogle, ali i nisu morale, imati realnu osnovu.

Stvaranje slike o sebi dio je stvaranja, odnosno prezentiranja identiteta. Doba sporosti pisane ili tiskane riječi vrijeme je relativne sigurnosti uspostavljenih osobnih identiteta. Brzina koju donosi elektroničko, a posebno digitalno doba, mijenjaju i odnos prema oblikovanju i održavanju ličnih i kolektivnih identiteta. Otuda paradoks da u vrijeme brzih razmjena informacija i dominiranja fotografije i filma – stvaranje slike o sebi postaje jedno od najčešćih oblika razvijanja i očuvanja vlastitog identiteta, ali i sredstvom prenaplašavanja vlastite posebnosti, te oblikom kojim se osoba u pravilu predstavlja idejom o sebi, a ne svojim vlastitim karakteristikama.

Pred nama je pitanje: Koliko «društvo množine», osuđenost na pronalaženje vlastitog mjesta u matici društvenih gibanja, uz tehničke mogućnosti umnoženja slike o sebi u velikim količinama, stvara horizont lažne slike o sebi, razvijanje prilagodbe matricama društvenih kretanja, odnosno koliko, pojednostavljeno rečeno, reproduktivnost medija i samopredstavljanje može biti plodnim tлом za podvojenost suvremenog čovjeka na njegovu realnu supstancu i njegovu društvenu masku. Čini se da je sveprisutnost selfija samo tehnička metafora u kojoj se raskriljuje duh vremena lažnog samopredstavljanja. U istraživanju objavljenom 2014. godine Markus Christen pojašnjava kako je moralno licemjerje oportuno i kao takvo gotovo optimalno za suvremenog čovjeka koji živi u društvima koja su duboko ogrezla u moralnom licemjerju¹⁵.

Slično se događalo i događa i s religijama. Od egipatskih vremena svjedoci smo borbi za vlast između religijskih i političkih hijerarhija.

---

15 Markus Christen, *Overcoming Moral Hypocrisy in a Virtual Society*, u: *Complexity and the Human Experience. Modeling Complexity in the Humanities and Social Sciences*, edited by Paul A. Youngman, Mirsad Hadzikadic, Pan Stanford Publishing Pte. Ltd. 2014. (39-56)

Religijske su hijerarhije tvrdile da zastupaju Boga ili bogove, tako da vrhu političke hijerarhije nije ostajao nikakav ‹izlaz›, osim da sebe uzdiže do razine božanstva. Jednostavna logika u temeljima je povijesnih gibanja: priznati Božijim posrednicima njihovu ulogu, značilo bi i svoju političku ulogu podrediti posrednicima prema Bogu. Otuda dvojstvo političkog i religijskog bića – sjena pradavnog sukoba vračeva i najsnažnijih članova plemenske zajednice.

Indikativno bi bilo iz pozicije današnjih jednobožačkih religija analizirati poziciju običnog čovjeka, svećenika i vladara u starom Egiptu. Pod pretpostavkom da vrhovi religijskih hijerarhija nisu raspolagali objavom, te da vladari nisu bili božanstva – običan narod je imao posla s ljudima koji su stvarali i održavali imidž koji ih je mogao održati na vlasti. Budući da nisu imali na raspolaganju društvene mreže, filmove ili televiziju, svoje su slike morali klesati u kamenu. Da bi njihova ‹božanska moć› bila adekvatno opjevana, prenošena, prihvaćena i ostala za sva vremena, njihova su djela morala biti upravo takva kakva je njihova željena moć – nadnaravna, božanska. Veličina piramida i drugih egipatskih spomenika svjedoči upravo o snazi potrebe proizvodnje dovoljno uvjerljive slike o sebi. Istovremeno povijest je proces prenošenja svetosti od materijalnosti do sfere organizacijskoga.

Piramidalnom ustrojstvu posloženoga kamenja egipatskih piramida suvremenost je suprotstavila hijerarhijsko ustrojstvo Crkve kao tijela Isusova: „Kao zajednica, kao Tijelo Kristovo, kao okupljalište vjernika, kao Kristova predstavnik, njegove riječi i njegove milosti, Crkva je nužno i hijerarhijski strukturirana. Bez prava, bez raspodjele funkcija, bez zadaća, a time i bez prava na pojedinosti, bez takvoga diferenciranja funkcija u zajednici, Crkva bi prestala biti Narod Božji, Kuća Božja, tijelo Kristovo i zajednica vjernika. Ona bi postala nepovezani konglomerat religioznih individualista. U Crkvi mora postojati sveti poredak, sveto pravo, dakle i punomoć koju netko po pravu mora i smije imati prema drugom. I utoliko, povrh punomoći svih koji svjedoče istinu, postoji punomoć vodstva, crkvene vlade, pojedinačne mjesne Crkve i opće Crkve. Svaka crkvena zajednica koja se naziva kršćanskom uspostavila je i sama, barem zakratko ili zadugo, neki poredak, neko crkveno pravo.¹⁶

Mehanizam se čini jednostavnim i učinkovitim: svetost Boga trebalo je povezati s vladarima i njegovim djelom. Božansku prirodu

---

16 Karl Rahner, *Temelji kršćanske vjere: uvod u pojam kršćanstva*, Ex libris, Rijeka, 2007. str 475.

Boga trebalo je prenijeti na materijalne stvari koje će onda svojom veličinom, ljepotom, uglavnom nečim neočekivanim, poistovjetiti sliku o Bogu sa slikom o aktuelnom vladaru. Slika o sebi učinjena u obliku piramida, hramova, nadnaravno velikih skulptura, bila je ulaganje u besmrtnost. Svetost se zarađivala ‹hrabrošću› da se u rad na proizvodnji slike o sebi upregnu tisuće ili desetine tisuća ljudi. Sljedeći korak bila je proizvodnja hijerarhije kao slika kolanja božanske organizacijske životne krvi u božanskom tijelu na zemlji. Bog je zamijenjen kamenim simbolom hijerarhije, a onda hijerarhijskom organizacijom.

Kad govorimo o slici o sebi, onda mislimo na ono što je sadržano kao nukleus u toj formulaciji, a to je čovjek kao slika Božija. Augustin u *Ispovijestima*, između ostalog, piše:

«I stoga ne kažeš: ‹Neka bude čovjek›, nego: ‹Načinimo!› I ne kažeš: ‹Prema vrsti njegovoj›, nego: ‹Na sliku i priliku našu.› Duhovno, naime, obnovljen i videći razumom tvoju istinu, ne treba čovjeka koji bi mu pokazivao put da bi nasljedovao svoju vrstu, nego tvojim prosvjetljenjem sam spoznaje što je tvoja volja, što je dobro, ugodno i savršeno; i učiš ga, jer je već sposoban, da vidi Trojstvo u Jedinstvu i Jedinstvo u Trojstvu. I zato, pošto je rečeno u množini: ‹Načinimo čovjeka!›, ipak se nastavlja u jednini: ‹I stvori Bog čovjeka.› I pošto je rečeno u množini: ‹Na našu priliku›, dodaje se u jednini: ‹Na sliku Božiju.› Tako se čovjek obnavlja za spoznavanje Boga prema slici onoga koji ga je stvorio, i postavši duhovan sudi sve, dakako ono što treba suditi, a sam ne podliježe ničijem sudu.»¹⁷

Naravno, svaka je slika u određenom smislu laž. Ne samo u onom smislu u kojem je nadnaravno nemoguće predstaviti, nego i u nečemu dubljem – u potrebi nekoga da se o njemu stvara slika u koju će vjerovati oni kojima je ona namijenjena, pa i više od toga. Naime, pojam istine zapravo je konzekvenca logičkog promišljanja izrasloga na tlu gramatike. Istina je naprosto papirnati pojam i pisarski fenomen koji su stari Grci, a onda i tradicija koja je od njih nastala, pokušali aplicirati na svijet kao prototip istine.

U tom smislu čudno i heretično mogu zazvučati pitanja: šta je istina egipatskoga vladara, koliko su istinite namjere članova religijskih

---

17 Sv. Aurelije Augustin: *Ispovijesti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1973, str. 333.

hijerarhija Egipta Indije, Kine, Perzije itd., ako je istinita svetost tek jednobožićkih suvremenih religija, što je istina vjere u svetost faraona ili recimo Zoroastre?

Sociološka bi misao relativno jednostavno mogla povući liniju povijesnog napredovanja samoorganiziranja ideje Boga kao univerzalne Jednote koja daje odgovore na sva pitanja. Pa i filozofijskoj misli to ne bi bilo teško. Dovoljno je prisjetiti se Schellingove *Filozofije religije*¹⁸ ili Hegelovog razumijevanja napredovanja religioznosti, koje vrlo nefilozofično završava u protestantskoj verziji kršćanstva. Pa i niz teoloških pristupa ‹dodaju ulje na vatru› i samo postavljaju dodatna pitanja.

Istraživanja mitova i mitoloških struktura pokazala su, naime, stalnu mijenu i rebrendiranje pojedinih mitskih marki. Kulture i civilizacije su se smjenjivale, ali su ostajali tragovi božanstava koja su svjedočila o trajnim naporima ljudi da prepoznaju u sebi ono što je više od njihovog običnog ljudskog postojanja.¹⁹

Keopsova piramida je, između ostalih, i slika Keopsa o njemu samome. I to ne svjedoči samo o zaostalosti tadašnjih ‹masovnih medija›, nego, također, i o želji čovjeka da nadiđe svoju smrtnost stvarajući sliku o sebi, sliku koja stvara priču, priču koja će živjeti vječno.

Stvaranje slike o sebi u korijenima je, nažalost, licemjernog ponašanja koje se proteže kroz sav poznati dio ljudske povijesti. Biti neko ko će biti prihvaćen od zajednice u kojoj se živi, a istovremeno biti i neko drugi, gotovo da je pravilo bez izuzetka cjelokupne ljudske povijesti. Augustin je, između ostalih, govorio i o ‹površnoj kreposti koja je hinjena i licemjerna›.²⁰

Jedna od gotovo najčešćih prevara, pa i najjednostavnijih kroz povijest, bila je varanje vlastitoga Boga. Sve što smo radili mogli smo interpretirati kao Bogu mio čin. Svako naše zlodjelo moglo se pretvoriti u dokaz da smo za Boga spremni učiniti sve. Ubojstva,

---

18 O tome više u pogovoru knjizi: Sead Alić, *Islam na nišanu*, BNZH, Zagreb, 2017.

19 Više u: *Mitsko, religijsko i filozofijsko u Cassirerovoj filozofiji simboličkih oblika*, u: *Jezik književnosti, znanosti i medija*, zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 80. rođendana akademika Milivoja Solara, Sveučilište Sjever, Koprivnica, 2018.

20 Sv. Aurelije Augustin, *Ispovijesti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1973, str. 117

trovanja, silovanja, istrebljivanje čitavih naroda, pokoravanja kultura – sve je to bio samo dokaz naše vjere u našega Boga, koji će nam, naravno, oprostiti sve što činimo za njegovu slavu.

Pridajući Bogu ono što je s Bogom nespojivo, stoljećima smo razvijali suptilnost licemjerja. Izmišljali smo eufemizme. Prikrivali smo zbivanja lažnim imenima. Osvajanja i bitke za kolonije zvali smo uvođenjem civilizacije, bacanje bombi radi osvajanja naftnih polja nazvali smo uvođenjem demokracije. Ubijanje civila po evropskim, ali i drugim metropolama nazvali smo Božijom osvetom ili akcijom džihada.

I sve je to poznato, često i ponovljeno, ali ostalo ispod praga suvremenih sredstava zavodjenja i manipuliranja. Uloga medija je, jednostavno, da proizvede psihologiju otajstva suvremenika kamenih ili digitalnih piramida. Šok i nevjerica nisu tu da bi razvili kritičku svijet ili da bi nudili put prema nekom istinskom razumijevanju božanstvenosti svijeta. Poput piramida i suvremeni kolosalni mega-projekti, globalni ekrani, grandiozni *show* programi, zvijezde, nacionalni heroji i religijski mučenici služe da nas priviknu na sliku boga kakva odgovara hijerarhijama, odnosno sliku boga rađenu na sliku i priliku vrhova hijerarhija.

O odnosu Isusa prema licemjerstvu, Huston Smith u knjizi *Svjetske religije*²¹ piše: «Više od svega mrzio je licemjerstvo jer je skrivalo ljude od njih samih i onemogućavalo autentičnost koju je on želio ugraditi u odnose. Naposljetku se onima koji su ga najbolje poznavali činilo da je iz njega nestao ljudski ego potpuno prepuštajući njegov život Božjoj volji. Došlo je do toga da su, gledajući u Isusa, osjećali da gledaju u nešto nalik na Boga u ljudskom obliku.»

No, ono što posebno zabrinjava, a o čemu se ne piše, to je (ne) svjesnost da živimo u dobu koje je razvilo najsnažnije generatore za proizvodnju vlastitih slika; da smo izmislili algoritme pomoću kojih naše vlastite slike konstantno svojom igrom izmjena na putujućoj traci društvenih mreža u nama proizvode snažnu potrebu za sve snažnijim i upornijim licemjernim ponašanjem. Ako smo Isusa nekada gledali kao «nešto nalik na Boga u ljudskom obliku», sada smo u situaciji da ljudski oblik posredstvom medija uzdižemo na razinu božanskoga.

---

21 Huston Smith, *Svjetske religije*, s engleskoga prevela Marija Perišić, Znanje, Zagreb, 2010., str. 347

Društvene su mreže postale stroj za stvaranje, hranjenje, njegovanje, ‹bildanje› narcisoidnog ponašanja kojem je u korijenu stvaranje lažne slike o sebi, u osnovi – licemjerje. Ljudska potreba da opravda vlastito postojanje i ponašanje svakodnevno generira lažno predstavljanje vlastitoga bića svijetu. Time je zaokružen proces i učinjen univerzalnim načelom: narcisoidnost i licemjerje poput guste magle nadvili su se nad dolinu suza potpuno joj izmijenivši karakter.

Nedostatak kritičkog psihološkog pristupa u (samo)propitivanju fenomena religijskog i svetoga sugerira nužnost otvaranja Freudovih pitanja. Pa, čak, i ako se ne složimo s njegovom idejom oceubistva kao pretpostavkom neurotičnog povezivanja u religijsko jedinstvo, ostaje promisliti (na temelju predjednobožaćkih i na temelju mediabožaćkih religija), što je uistinu na djelu u stvaranju slike o sebi na temelju stvaranja slike o Bogu kao slike i prilike vrhova hijerarhija. Odavno smo zaboravili vlastiti grijeh samog postojanja naše pojedinačne egzistencije koju sufijiska duša osjeća, a koju Huston Smith razumije na sljedeći način: ‹Činjenica da svi muslimani na ulasku u džamiju skidaju cipele smatra se znakom poštovanja, skidanjem cipela bučni se svijet ostavlja pred vratima i nema pristup svetom prostoru. Sufi potpuno prihvaća taj simbolizam, ali u tom činu vidi dodatno značenje - uklanjanje svega što razdvaja dušu od Boga. Slično je i s činom traženja oprostjenja. Svi muslimani mole oprostjenje za određene prijestupe, ali kad sufi izgovara formulu *astaghfiru'llah*, tražim oprostjenje od Boga, on ili ona toj molbi pridaje dodatni zahtjev: oprostjenje za njegovo ili njezino odvojeno postojanje. To zvuči čudno i, doista, egzoteričnim je muslimanima nerazumljivo, ali sufije to vide kao proširenje Rabijina učenja: ‹Tvoja je egzistencija grijeh s kojim se nijedan drugi ne može usporediti. Egzistencija znači stajati izvan nečega, što je u ovom slučaju Bog, i zato postojanje uključuje razdvojenost.›²²

Sve do sada učinjeno moglo bi se pojednostavljeno nazvati predigrom. Suvremena porno-industrija kao prototip industrijske proizvodnje žudnje donosi nam neočekivana pojašnjenja. Žudnja za ljubljenim (svevišnjim) sve više zadobiva oblik medijski novoproduktivne žudnje za ovozemaljski tjelesnim. Ovladavanje drugim spolom zahtijeva industriju koja odgovara stalnoj proizvodnji motiviranosti za iznalaženje novih količina sublimirane seksualne

---

22 Huston Smith, *Svjetske religije*, s engleskoga prevela Marija Perišić, Znanje, Zagreb, 2010., str. 278

energije. Predstavnici svih hijerarhija svijeta pokušavaju izaći na kraj sa svojom smrtnošću gradnjom organizacijskih struktura društava koje potiču i održavaju njihovu moć. Sveto ponovno izvire iz hrabroga, no ovaj put riječ je o hrabrosti nametanja sustava vrijednosti koji čovjeka udaljuje od lepeze njegovih potencijala i sve svodi na vizuelno i farmaceutsko s(t)imuliranje života. Zlatno je tele danas pretvoreno u masmedijski sustav zavođenja i manipuliranja, koje je pobijedilo sve bogove u nama te svakodnevno proizvodi nove količine lažne svetosti.

U dolini licemjerja jednak medijski tretman trebaju imati masovne ubojice i njihove žrtve (ravnopravnost prije svega). Ljudi koji gliserom sijeku plivače postaju sudionici humanitarnih akcija (to što se time preudicira moguća sudska odluka pada u vodu pred vrijednošću stava koji govori o skrušenosti i poniznosti onih koji su učinili loše djelo). Državni službenici ne znaju ko je betonirao jedini dio plaže ispred kuće vidjelice iz Međugorja jer «nisu bili nazočni kad se to radilo», stvarajući tako opasan presedan koji bi značio da nikada nikoga ne možemo ni za što osuditi ako oni koji su odgovorni nisu tom činu nazočili. Sin političkog funkcionera bahati se na društvenoj mreži s odsječnim glavama (snaga ljudožderskog karaktera kao priznanje nemoći da se razgovara, argumentira...). Ljudi s maskama utrčavaju u kafiće da bi dijelili naknadnu pravdu, tj. premlatili predstavnike nacionalne manjine, pokazujući time da se uopće ne razlikuju od onih zbog kojih se osjećaju navedeno na takav čin i koje žele kazniti. Bivši bokserski sportista i saborski zastupnik prijeti ženama koje je po svemu sudeći napastvovao (faraonska moć potpomognuta «svetošću» nositelja medalje na sportskim igrama te sjedenjem u fotelji saborskog zastupnika).

Na jednoj višoj razini: društveno vlasništvo je završilo u džepovima ljudi koji blisko surađuju (dijele) s ljudima u vlasti. Politika je postala otvorena borba za vlasništva nad sredstvima za proizvodnju, privilegije, odnosno kamuflirano prelijevanje društvenih sredstava u privatne džepove. Državice bivše Jugoslavije podržavile su bespravno društvena sredstva da bi finansirale mafijaške udruge s eufemističkim imenima političkih stranaka. U svakoj se mafijaškoj udruzi zna ko donosi odluke. Zna se, također, da nisu važne povremene žrtve. Zna se da postoje ljudi koji su od najvećeg povjerenja šefu, kao i oni koji kao egzekutori u pojedinim akcijama mogu steći povjerenje vrhunarnog političkog bossa te ući u krug onih koji će raspolagati nekom imovinom kao svojom.

I dok običan građanin misli kako živi u uređenoj državi, on ne može primijetiti da živi u Platonovoj špilji s glavom okovanom nacionalnim zastavama. On je hipnotiziran sjenama na zidu koje pjevaju o sebi i svojoj borbi. Sretan je jer sada svi zajedno mogu sjediti i uživati u sjenama koje se kreću po zidu.

Političari su prestali razmišljati o stvarima od općeg interesa jer je zadovoljen onaj najvažniji uvjet kojemu je stremilo sve općinstvo – imamo vlastitu državu. Vjera u posjedovanje vlastite države potkrijepljena je prelijevanjem ogromne količine društvenih sredstava u džepove domoljuba, dakle onih koji su se odlučili ne izlaziti iz domoljubne špilje van, ne raditi probleme, biti na usluzi, te napadati javno sve one koji tvrde da još uvijek postoji neko svjetlo osim onoga koje proizvodi sjene na zidu.

Na jednoj još dubljoj razini: moral je postao ‹isprika siromašnih što se na vrijeme nisu uključili u krađu›. Moralna odgovornost ne postoji, ona se ne prepoznaje, o njoj se ne govori. Novine će eventualno o moralu progovoriti kada neki građanin pronađe ogromnu svotu novaca i vrati je pošteno vlasniku (premda se neće istražiti kako je ta osoba došla do tih novaca). Politički nemoral postao je konstanta. Moralna odgovornost postoji isključivo ako mediji izvrše zajednički medijski udar na neku političku odluku ili marifetluk političara.

Na nekoj, možda, završnoj razini: roizvodnja *slika o sebi* samima odmogla je svim religijama. Društvene mreže prepune su samozvanih tumača Božije riječi koji su dočekali svojih pet minuta. Na sve strane dijele se savjeti. Tumače se svete knjige, hadisi... Ljudi bez iskustva, neupućeni u probleme, uključuju kamere da bi svoju sliku ‹oplemenjenu› vjerskim savjetom obnarodovali. Nije važno što će naštetiti vjeri. Nevažno je što je ono o čemu govore dvojbeno (a ponekad i nedvojbeno pogrešno). Vjera je postala sredstvo ‹bildanja› ega ljudi kojima su društvene mreže postale medij njihove vlastite narcisoidnosti.

Svetost se od slutnje nadnaravne snage i veličine preko svetih mjesta (na kojima su građeni sveti hramovi), preko prenosivoga Boga svetih knjiga, spustila do razine glumačkih aktera svetosti (članova religijskih hijerarhija, nacionalnih nogometnih heroja, povremenih potrošivih zvjezdanih heroina, pa sve do samozvanih nadrisvetih nadriučitelja na društvenim mrežama). Ime božije ‹sveti se› danas na društvenim mrežama.

Svetost je dobila i karakteristike nacionalnoga. Naravno da je to negiranje svetosti kao takve, odnosno instrumentaliziranje i ubijanje jednog pojma. Svetost druge nacije neprihvatljiva je mom shvaćanju svetosti. Njegovo razumijevanje svetosti ne razumije moje. Ideološka laž nadvila se nad božanski svod da bi presudila svakom ljudskom osjećaju.

Na sličan način na koji je tehnička reproduktibilnost uništavala auru umjetničkog djela – na djelu je danas dokidanje svetačke aureole sustavom mrežnog komuniciranja. Danas ništa više nije sveto osim svete tajne, a sveta tajna prešućuje mehanizam siromašenja svijeta, načine na koje uvijek iznova, unatoč napretku, bogati ostaju bogati, a siromašni postaju još siromašniji. To je tajna u koju ne smiju dirnuti članovi nijedne religijske hijerarhije, jer žive u sprezi s gospodarima sudbina iz ekonomskog, medijskog i političkog podzemlja, iz kojega nam pristižu naredbe o moralu, korektnosti, našim građanskim obvezama i pravima.

Svetost se danas prepoznaje u nacionalnome, a nacionalno je ideološka maska za prikrivanje ekonomskih odnosa. Naravno da par stoljeća donosi i kulturološke specifičnosti te igre prikrivanja i da se ideolozi sada mogu pozivati na «povijesne razlike autentičnosti» i slične odrednice, no, u osnovi, riječ je o dobro uigranoj igri pretvaranja ekonomski obeščašćenih u sljedbenike onih koji osiromašuju, kamuflirani u nacionalno ruho.²³

Nezreli narodi *ex Yu*, izrastali u nekritičkoj šutnji, partijskoj stezi, u atmosferi jednoumlja, zatrpavanju pod zemlju svih neriješenih pitanja zločina svih naroda te države, dugo su se pripremali za Dolinu licemjerja. Na zeleno svjetlo rušenja Berlinskog zida počeli su se razvijati zadnji planovi zamjene partijskog licemjerja nacionalnim. Što u tom trenutku rade jednobožačke religije?

Pronalaze svoje mjesto unutar nacionalnoga. Svetost svetoga čina stavlja se na uslugu oružju koje odlazi u rat, mladićima koji će ginuti za buduće vlasnike naftnih, trgovačkih i ostalih kompanija. Posvećuju se puške, topovi i kame kojima će «u samoobrani» biti ubijani oni koji su drugačijeg imena i druge vjere. Svetost je postala duhovno mazivo na oružju prevarenih. No, koliko god oni bili prevareni, pokazali su se «dostojni» posvećenja. U sebi su ponijeli božanski dar oduzimanja

---

23 O tome uskoro više u tekstu: *Terorizam ekonomije i totalitarizam neslobode* (u procesu tiskanja u Zborniku Hrvatskog filozofskog društva)

života proširujući božanski instrumentarij na silovanje odraslih, ali i djece, zatvaranja u logore, osvete za mitske priče u koje su povjerovali.

Gdje je tada bio Bog?

Povijest nas uči da je Boga uvijek najmanje bilo u hijerarhijama Božijih posrednika (časni izuzeci potvrđuju pravilo). Otuda s pravom možemo reći da u posvećivanju oružja nije bilo ničega svetoga. Naprosto, hijerarhija koja je posvećivala oružje i sama je odavno napustila Boga. Riječ je o piramidalno ustrojenom birokratskom duhu koji se najviše suprotstavljao onome što je proklamirao. Posredovanje božanskoga među ljudima, naime, nikada nije značilo ubijanje od hijerarhije posvećenim oružjem. Niti je Bog bio nacionalnog karaktera. Jednostavno, poput predstavnika obavještajnih službi i oni su utrčali u prve redove mržnje.

Većina mislećih ljudi danas reći će kako vjeruje, ali da svoju vjeru ne može poistovjetiti ni s jednom interpretacijom od hijerarhija koje posreduju između čovjeka i nadnaravnoga. Povijest nas uči da su mnogi mudri ljudi od tih istih hijerarhija bili osuđivani ne zato što nisu vjerovali nego zato što su vjerovali drukčije, u nekim slučajevima i snažnije i više. Vjera mistika svih religija svijeta bila je suzbijana od strane religijskih hijerarhija kojima su pravila ponašanja i pokornost hijerarhiji uvijek bili važniji od istine ili iskrenosti.

U tom smislu, naša obećana Dolina suza je realizirana. U «znoju lica svog» čovjek danas živi pokušavajući se lažno predstaviti. Ideje promjena dolaze iz svijeta koji treba napustiti i nošene su idejama takvoga svijeta. Reformatori nude preoblikovanje, što im i samo ime kaže. Za izlazak iz doline licemjerja potrebno je prijeći duboku provaliju preko koje su ljudi od riječi, dosegnuvši stanje bez riječi, postavili nevidljivi uski most.

Ako imamo na umu aktuelni sistem vrijednosti čovjeka kao vrste, onda je upitnost postojanja ove vrste nedvojbeno. Čovjek je postao rob svojih vlastitih proizvoda pomoću kojih stvara privid vlastite moći i neuništivosti. Umnožen i umrežen, on je danas u klopki u koju je uvlačen tisućama godina. Vjeruje u vlastitu sliku o sebi, a ne vidi svijet koji razgrađuje, i kobne posljedice zagledanosti u vlastitu sliku. I sveto je ušlo u proces instrumentaliziranja, uostalom kao i svi ostali segmenti religijskoga.

Slika o sebi zauzela je prostore moguće svetosti čovjeka koji je zaboravio osjećati, slutiti, pa i vjerovati. Pred nama je put koji vodi natrag. Toma Akvinski je zabilježio: «Ne naziva se sinom svako biće koje od nekoga (ili nečega) proizlazi iako je tome slično; inače bi se slika određenog čovjeka na kojoj bi naslikao samog sebe zvala sinom.»²⁴ Sve skloniji slikama danas, feuerbachovski rečeno, dajemo primat onome što je privid.

Pogled noću u nebeski svod uništava riječi. Nijema duša uzvišeno drhti. Krhkost bilo čega ljudskoga pred postojanjem kao takvim (čak i bez obzira na neshvatljive dimenzije) otvara prostor poštovanju nepoznatoga. Ljudske su matrice razumijevanja svepostojećega samo slamke održanja vlastitog integriteta. Riječi su igračke pomoću kojih stvaramo vlastite sjene.

Najviša riječ do koje smo se uzdigli je Bog. Koliko smo toga promašili u toj riječi najviše govori o našoj ljudskoj civilizaciji.

---

24 *O razlozima vjere. Odgovor antiohijskom pjevaču*, dostupno i na <https://www.scribd.com/document/52686790/Toma-Akvinski-O-razlozima-vjere-odgovor-antiohijskom-pjevacu>